

УДК 378.22 – 051: 159.923

ВАЛЕНТИНА ЦИНА
(Полтава)**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ**

Досліджено структурні концепції професійної зрілості в особистісно-професійній підготовці педагога. Функціонування компонентів професійної зрілості особистості майбутнього вчителя у професійній підготовці визначено на основі аналізу існуючих структурних концепцій професійної зрілості, розроблених світовою персонологією в теоріях особистості: психодинамічній З. Фрейда, індивідуальній А. Адлера, гуманістичній Е. Фромма, соціокультурній К. Хорні, диспозиційній Г. Олпорта.

Ключові слова: особистість, теорії особистості, професійна зрілість.

Професійна підготовка визначається системою ідей, побудов і принципів, які пояснюють організоване певним чином становлення особистості майбутнього педагога, а також прогнозують у часі певні його особистісні зміни. Така система пояснювальних і прогнозувальних взаємозв'язаних ідей, побудов і принципів розглядається нами як теоретична концепція. Існуючі теорії є розумовоспоглядальними, оскільки вони створені людьми, які мають різні погляди на природу і становлення особистості. Пошук абсолютно істинних концепцій є марним через суб'єктивність їх існування. Прийняття, обґрунтованість і довіра до теоретичних концепцій професійної підготовки визначаються відповідністю спостережень за її практичним здійсненням у ВНЗ тим поясненням і прогнозам цієї підготовки, що впливають із самих теоретичних концепцій. Тому для психолого-педагогічних наук продуктивнішим є розвиток теоретичних концепцій (уявних теоретичних побудов), які будуть практичними і корисними для розуміння і здійснення професійної підготовки.

Однією з провідних характеристик існуючих концепцій особистісно-професійного становлення майбутніх педагогів є *структурні концепції професійної зрілості*, які розглядають питання складових успішної професійної підготовки.

Спільна концептуальна основа різних підходів до особистісно-професійної підготовки майбутнього педагога дає змогу уявити основний зміст концептуальних теорій на підставі пояснення кожної з них.

Пояснення і прогнозування особистісно-професійної підготовки визначається структурними концепціями професійної зрілості особистості, розробленими світовою персонологією в психодинамічній теорії особистості З. Фрейда, індивідуальній теорії особистості А. Адлера, гуманістичній теорії особистості Е. Фромма, соціокультурній теорії особистості К. Хорні, диспозиційній теорії особистості Г. Олпорта й ін. [1; 3].

Оцінювання переваг кожної з багатьох теоретичних концепцій професійної зрілості майбутнього педагога у досягненні цілей особистісно орієнтованої професійної підготовки може бути здійснене шляхом використання трьох основних критеріїв:

- відсутність у концептуальній теорії внутрішніх протиріч;
- широта аналізу – різноманітність феноменів, які охоплює теорія;
- функціональна значущість – здатність теорії допомогти людям, зрозуміти їх поведінку, вирішувати їхні проблеми [3, с. 35-39].

Аналіз концептуальних підходів до формування професійної зрілості в особистісно-професійній підготовці майбутнього педагога сприяє виконанню двох завдань: перше – визначення понятійної основи, що сприяє поясненню функціонування взаємопов'язаних компонентів професійної зрілості; друге – прогнозування динамічних особливостей її функціонування, що до цього часу не вивчалися.

Провідним напрямом дослідження формування професійної зрілості в особистісно-професійній підготовці майбутнього педагога є індивідуальні особливості його освітньо-професійної діяльності, унікальність особистісних властивостей та індивідуальність траєкторії професійної підготовки. При цьому нам необхідно розв'язати дві взаємозв'язані проблеми. По-перше, ми маємо справу з описом великої кількості параметрів, за якими становлення професійної зрілості характеризує професійно-освітню діяльність майбутнього педагога. Це виявляється в існуванні великої кількості концепцій, які використовуються системою професійно-педагогічної підготовки для опису індивідуальних особливостей професійної зрілості. По-друге, актуальним є питання розвитку способів оцінювання цих індивідуальних особливостей, що пояснюється великою різноманітністю методів якісної оцінки індивідуальної професійно-освітньої діяльності майбутнього педагога, його особистісних якостей.

Таким чином, актуальність дослідження визначається необхідністю пояснення і прогнозування за допомогою існуючих структурних концепцій професійної зрілості теорії особистісно-професійної підготовки майбутнього педагога. *Мета дослідження* полягає в описові функціонування компонентів професійної зрілості особистості майбутнього педагога в професійній підготовці. Досягнення цього є можливим шляхом формулювання робочих визначень для пояснення становлення і розвитку кожного з понять, що розкривають формування професійної зрілості майбутнього педагога в професійно-педагогічній діяльності та в структурі особистісно-професійної підготовки.

У методиці дослідження проблеми ми виходимо з відстоюваного Г. Олпортом визнання різних концепцій професійної зрілості, складності приведення їх до спільного знаменника і пропозиції інтегративного підходу до розуміння складної природи людської зрілості через використання багатьох існуючих концепцій професійної зрілості [3].

Розкриємо сучасні теоретичні концепції пояснення і прогнозування становлення професійної зрілості в ході професійної підготовки педагога з до-

помогою гіпотетичних стабільних характеристик структурних концепцій обґрунтування трьох концептуальних сфер: освітньо-професійної діяльності майбутніх педагогів, структури їх особистості і власне професійної підготовки.

Сучасними *психодинамічними концепціями* особистості зрілість визначається здатністю людини контролювати проблеми, з якими вона стикається, і, після глибшого усвідомлення своїх справжніх мотивів, здійснювати управління власним життям, захищаючи себе від вияву неприйнятних інстинктивних імпульсів їх задоволення способом сублимації, що забезпечує відведення енергії інстинктів за прийнятними для суспільства каналами [3, с. 132, 147].

В *аналітичній теорії особистості* розвиток кожної людини в напрямі повної реалізації свого «Я» К. Г. Юнг називає *індивідуацією*, яка передбачає повну самореалізацію всіх елементів особистості шляхом їх об'єднання впродовж життя навколо центру особистості – *самості*, що є доступним лише для здібних, високоосвічених людей, які мають достатньо вільного часу для тривалого особистісного зростання. Індивідуація робить самість центром особистості, що, в свою чергу, сприяє досягненню особистістю самореалізації як найвищого рівня розвитку [3, с. 208].

Згідно з *«его»-теорією особистості* Еріка Еріксона досягнення людиною певного рівня особистісної зрілості у кожний віковий період супроводжується *кризою* – поворотним пунктом, проблемою в особистісному і соціальному розвитку, яка стає рушійною силою особистісного зростання. Готовність особистості рухатися в напрямі подальшого зростання визначає ступінчастість переходу від однієї стадії розвитку до іншої за умови схвального сприйняття суспільством розвитку соціальних можливостей людини [3, с. 219].

Основою ефективної професійної діяльності Е. Еріксон визначає психосоціальну силу компетентності, відчуття якої на міжособистісному рівні є складовою такої особистісної якості, як любов до праці. Почуття міжособистісної компетентності зумовлює впевненість у позитивній суспільній спрямованості пошуку індивідом індивідуальних і суспільних цілей.

У формуванні структури особистості у вигляді основних орієнтацій характеру *гуманістична теорія особистості* Е. Фромма виділяє продуктивний тип характеру, який визначає ідеальний тип зрілої і цілісної структури характеру як кінцеву мету розвитку особистості. Характерними для нього є незалежність, чесність, творчість, урівноваженість, спрямованість на соціально-цінні вчинки. Продуктивне мислення сприяє усвідомленню самого себе і свого призначення в житті, звільнюючись від самообману [3, с. 253]. Завданням професійної підготовки є допомога становленню і вдосконаленню особистості, усвідомлення нею своїх потреб та інтересів, приймаючи вихованців такими, які вони є, організовуючи процес підготовки в атмосфері довіри з максимальною зручністю для вихованців [2, с. 232, 257].

Успішність становлення соціально зрілої особистості в *соціокультурній теорії особистості* К. Хорні зумовлюється міжособистісними відносинами любові і прийняття, що задовольняють потреби людини в безпеці і захищеності соціальним оточенням.

За соціокультурною теорією, професійна зрілість особистості педагога визначається в умінні гнучко реагувати на різні ситуації міжособистісної взаємодії, легко добираючи необхідні стратегії поведінки у змінюваних обставинах вияву особистісних потреб вихованців: у схваленні і любові, у партнерському керівництві, у чітких обмеженнях, у владі, в експлуатації інших, у суспільному

визнанні, у схваленні самого себе, у честолюбстві, у самодостатності і незалежності, у бездоганності і неспростовності [3, с. 258].

У *диспозиційній теорії особистості* Г. Олпорта дозрівання людини розглядається як неперервний, що триває усе життя, процес становлення. За нею, люди характеризуються цілеспрямованою орієнтацією на майбутнє і постійним зростанням, а зрілість особистості визначається низкою ознак:

- широкі межі «Я», вміння побачити себе «з боку», активна участь у значущих для особистості видах діяльності, захопленість і самоповага;
- здатність до дружніх міжособистісних відносин, терпимість до розбіжностей у цінностях і установках з іншими, повага до інших і відчуття спільності з усіма людьми;
- емоційна врівноваженість і самоприйняття виявляються в терпимому ставленні до негативних подій, власних недоліків, умінні впоратися з власними емоційними станами без шкоди для оточуючих, рахуватися з можливими впливами своїх думок і почуттів на інших;
- реалістичність сприйняття речей такими, як вони є, а не такими, якими їх бажано бачити, досвід, компетентність і професіоналізм у сфері своєї діяльності, прагнення досягнення особистісно-значущих і реальних цілей;
- здатність до самопізнання як чітке уявлення про свої сильні і слабкі сторони, почуття гумору як здатність бачити і приймати доведені до крайнощів абсурдні аспекти своїх і чужих життєвих ситуацій, здатність сміятися над найулюбленишим і продовжувати цінувати його;
- володіння певною, не обов'язково найкращою, системою цінностей, що є об'єднуючою основою, філософією життя людини, містить головну мету і наповнює життя смыслом [3, с. 288-290].

Життєву активність зрілих людей Г. Олпорт характеризує свідомістю і раціональною обґрунтованістю у відповідності до цінностей і планів життєвої філософії.

Таким чином, аналітичний огляд структурних концепцій професійної зрілості особистості з точки зору їх ефективності для пояснення і прогнозування компонентів професійної підготовки майбутніх педагогів дає можливість сформулювати висновки.

Професійна зрілість особистості педагога визначається здатністю контролювати ситуації професійно-педагогічної діяльності, усвідомлювати мотиви поведінки вихованців і спрямовувати її за прийнятними для суспільства напрямками освітньої діяльності.

Досягненню професійної зрілості як найвищого рівня розвитку сприяє повна самореалізація всіх елементів особистості шляхом їх об'єднання впродовж професійної підготовки навколо центру особистості – самості.

Професійна зрілість визначається готовністю особистості рухатися ступінчасто, через поворотні кризи в напрямі до вищих стадій професійної компетентності.

Ідеальний тип професійно зрілої і цілісної особистості майбутнього педагога визначається продуктивними орієнтаціями характеру (незалежність, чесність, творчість, урівноваженість, спрямованість на соціальні вчинки), що сприяє самоусвідомленню свого «Я» в особистісно-професійному призначенні.

Професійна зрілість особистості майбутнього вчителя виявляється в умінні гнучко реагувати на різні ситуації міжособистісної педагогічної взаємо-

дії, легко підбираючи необхідні стратегії професійно-педагогічної діяльності у змінюваних ситуаціях вияву особистісних потреб вихованців.

Професійна зрілість особистості характеризується відповідністю цінностям і планам неперервного професійного становлення, конструктивністю міжособистісних відносин, урівноваженістю, реалістичністю і самокритичністю у сприйнятті себе і оточуючих.

Отже, наукова новизна проведеного дослідження полягає у поясненні та прогнозуванні особистісно-професійної підготовки майбутнього вчителя шляхом визначення ціннісних принципів і підходів в існуючих структурних концепціях зрілості особистості. Теоретичне значення визначається подальшою розробкою структури особистості сучасного педагога, визначенням рушіїв його професійної підготовки, аналізом природи професійної зрілості як основи теорії професійного зростання майбутнього вчителя.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розкритті рушійних сил особистісно-професійної підготовки майбутнього вчителя, визначенні шляхів підвищення рівня професійної зрілості особистості у професійній підготовці, розкритті ролі домінуючих рис у вільному виборі студентами напрямів розвитку своїх потенційних навчально-професійних можливостей і в обґрунтуванні можливості збереження спрямованості особистості на професійну підготовку за відсутності мотивів, які спричинили цю спрямованість у минулому.

Результати дослідження доцільно впроваджувати в процесі організації ступеневої професійно-педагогічної освіти в умовах переходу на індивідуальне планування студентами власних освітніх траєкторій, уніфікації кредитно-модульної системи організації навчального процесу і при розробці критеріїв стимулювання навчальної діяльності студентів.

Перспективними науковими пошуками у цьому напрямі вважаємо дослідження психолого-педагогічних основ особистісно-професійної підготовки майбутніх педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Максименко С. Д. Психологія особистості / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча. – К. : Тов. «КММ», 2007. – 296 с.
2. Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб. : Питер, 2000. – 432 с.
3. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2007. – 607 с.

ВАЛЕНТИНА ЦИНА

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЗРЕЛОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Исследованы структурные концепции профессиональной зрелости в личностно-профессиональной подготовке педагога. Функционирование компонентов профессиональной зрелости личности будущего учителя в профессиональной подготовке определено на основе анализа существующих структурных концепций профессиональной зрелости, разработанных мировой персонологией в теориях личности: психодинамической З. Фрейда, индивидуальной А. Адлера, гуманистической Е. Фромма, социокультурной К. Хорни, диспозиционной Г. Олпорта.

Ключевые слова: личность, теории личности, профессиональная зрелость.

VALENTYNA TSYNA

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE FORMATION OF PERSONAL AND PROFESSIONAL MATURITY OF FUTURE TEACHERS

In the article the structural concepts of professional maturity in personal and professional training of future teachers are considered. Functioning of practical and useful conceptual components of successful achievement of training goals is explained. The actuality of the research is determined by the need of explanation and expectation of theory of personal and professional training of future teachers using existing concepts of personal development. The study is based on the theoretical concepts (imaginary theoretical constructs) that are practically useful for the understanding and implementation of professional training. The leading features of personal and professional development of future teachers are determined on the basis of the analysis of the structural concepts of personal maturity, which outline the elements of successful training.

The explanation and expectation of personal and professional training are cleared on the basis of the analysis of existing structural concepts of professional maturity of a person, developed by the world personality in psychodynamic theory of personality (Z. Freud), individual theory of personality (A. Adler), humanistic theory of personality (E. Fromm), socio-cultural theory of personality (K. Horni), theory of personality by G. Olport and others.

The purpose of the study is to describe the functionality of components of professional maturity of a future teacher personality in training.

The methodology of the problem research involves recognition of different concepts of professional maturity; it brings them to a common denominator and integrative approach to understanding the complex nature of a human maturity through the usage of many of existing concepts of professional maturity.

Analytical review of structural concepts of professional maturity of a person from the point of view of their efficiency for the explanation and expectation of components of professional training of future teachers gives opportunity to formulate a number of conclusions. Professional maturity of a teacher makes ability to control the situation of professional pedagogical activity, to understand the motivations of the students and send it to the acceptable by society directions of educational activity. Achieving personal professional maturity as the highest level of development promotes the full realization of all elements of personality by their association in the period of professional training around the centre of personality – *a self*. Professional maturity is determined by the readiness of an individual to move forward step by step, through the rotary crisis in the direction to higher stages of professional competence. The ideal type of professional mature and personal integrity of future teachers is determined by productive orientations of nature (independence, honesty, creativity, balance, and focus on social actions that contribute to the identity of “I” in personal and professional appointment. Professional maturity of future teachers is manifested in the ability to respond flexibly to the different situations of interpersonal pedagogical interaction, easily selecting appropriate strategies of professional pedagogical activity in changing situations displaying personal needs of pupils. Professional maturity of personality is characterized by consistent with values and plans for continuous professional education, constructive interpersonal relationships, balance, and accuracy and self-criticism in perception of others.

Keywords: *personality, theories of personality, professional maturity.*

Одержано 28.03.2014, рекомендовано до друку 12.04.2014.